

JUNGTINĖ MOTERŲ
DISKRIMINACIJOS
PANAIKINIMO KOMITETO
BENDROJI
REKOMENDACIJA NR. 31 /
VAIKO TEISIŲ KOMITETO
BENDRASIS KOMENTARAS

NR. 18

**DĖL ŽALINGŲ
PRAKTIKŲ**

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras atskleidžia Vaiko teisių konvencijos bei jos fakultatyvinių protokolų normų turinį.

Šiame leidinyje pateikiamas **neoficialus** Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrojo komentaro vertimas.

Visą leidinį „Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai“ galite matyti nuorodoje http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga
Plačioji g. 10, 01308 Vilnius
Tel. +370 5 210 7176
vtaki@vtaki.lt
www.vtaki.lt

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos užsakymu:

Iš anglų kalbos vertė
UAB „Baltijos vertimai“
Bernardinų g. 9-4, 01124 Vilnius
Tel. +370 5 212 2924
www.baltijosvertimai.eu

Parengė UAB „Kriventa“
V. Pietario g. 5-3, 03122 Vilnius
Tel. / faks. +370 5 265 0629
kriventa@kriventa.lt
www.kriventa.lt

CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18
2014 m. lapkričio 14 d.

JUNGTINĖ MOTERŲ DISKRIMINACIJOS PANAIKINIMO KOMITETO BENDROJI REKOMENDACIJA NR. 31 / VAIKO TEISIŲ KOMITETO BENDRASIS KOMENTARAS NR. 18 DĖL ŽALINGŲ PRAKTIKŲ

I. ĮVADAS

1. Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims ir Vaiko teisių konvencijoje nurodomi teisiškai saistantys įsipareigojimai, apskritai ir konkrečiai susiję su žalingų praktikų panaikinimu. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas ir Vaiko teisių komitetas nuolat atkreipė dėmesį į moteris ir vaikus, ypač mergaites, paliečiančias praktikas, vykdydami savo įgaliojimus dėl stebėsenos. Atsižvelgdami į sutampančius įgaliojimus ir bendrą įsipareigojimą užkirsti kelią, reaguoti ir panaikinti žalingas bet kur taikomas bet kokios formos praktikas, Komitetai nusprendė parengti šią jungtinę bendrąją rekomendaciją / bendrąjį komentarą.

II. JUNGTINĖS BENDROSIOS REKOMENDACIJOS / BENDROJO KOMENTARO TIKSLAI IR TAIKYMO SRITIS

2. Šios jungtinės bendrosios rekomendacijos / bendrojo komentaro tikslas – išaiškinti Konvencijos valstybių dalyvių įsipareigojimus, pateikiant autoritetingas rekomendacijas dėl teisės aktų, politikos ir kitų tinkamų priemonių, kurių būtina imtis, kad būtų užtikrintas visiškas jų įsipareigojimų pagal Konvenciją panaikinti žalingas praktikas laikymasis.
3. Komitetai pripažįsta, kad žalingos praktikos tiesiogiai ir (arba) dėl ilgalaikio vaikystėje taikytų praktikų poveikio paliečia suaugusias moteris. Todėl ši jungtinė bendroji rekomendacija / bendrasis komentaras toliau detalizuoja Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims valstybių dalyvių įsipareigojimus, susijusius su atitinkamomis nuostatomis, dėl moterų teisėms įtakos turinčių žalingų praktikų panaikinimo.

4. Be to, Komitetai pripažįsta, kad berniukai taip pat yra smurto, žalingų praktikų ir priešiš- kumo aukos, todėl būtina spręsti jų teisių klausimą, siekiant juos apsaugoti ir užkirsti ke- lią smurtui dėl lyties, priešiško įtvirtinimui ir lyčių nelygybei vėlesniuose jų gyvenimo etapuose. Todėl, šiame dokumente taip pat nurodomi Vaiko teisių konvencijos valstybių dalyvių įsipareigojimai dėl žalingų praktikų, kylančių iš diskriminacijos ir turinčių įtakos berniukų galimybei naudotis savo teisėmis.
5. Ši jungtinė bendroji rekomendacija / bendrasis komentaras turėtų būti skaitomas kartu su atitinkamomis Komitetų parengtomis bendrosiomis rekomendacijomis ir bendrai- siais komentarais, ypač Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrąja reko- mendacija Nr. 19 dėl smurto prieš moteris, Vaiko teisių komiteto bendruoju komentaru Nr. 8 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinių bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmės formų ir Bendruoju komentaru Nr. 13 dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo bet kokios formos smurto. Ši jungtinė bendroji rekomendacija / bendrasis komentaras atnaujina Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 14 dėl moterų apipjaustymo turinį.

III. JUNGTINĖS BENDROSIOS REKOMENDACIJOS / BENDROJO KOMENTARO LOGINIS PAGRINDAS

6. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas ir Vaiko teisių komitetas nuosekliai pa- brėžia, kad žalingos praktikos yra tvirtai įsišaknijusios socialinėse pažiūrose, pagal kurias moterys ir mergaitės yra laikomos menkesnėmis už vyrus ir berniukus, remiantis stere- otipiniais vaidmenimis. Jie taip pat akcentuoja smurto dėl lyties aspektą ir nurodo, kad požiūriai ir stereotipai, kurie remiasi biologine ir socialine lytimi, galių disbalansu, nely- gybe ir diskriminacija, įtvirtina plačiai paplitusias praktikas, kurios dažnai apima smurtą ir prievartą. Taip pat labai svarbu priminti, kad Komitetai yra susirūpinę dėl praktikų, kurios naudojamos pateisinti smurtą dėl lyties kaip moterų¹ ar vaikų „apsaugos“ ar kon- trolės namuose ar bendruomenėje, mokykloje ar kitoje švietimo aplinkoje ar institucijo- je bei visuomenėje formą. Be to, Komitetai atkreipia valstybių dalyvių dėmesį į tai, kad biologine ir socialine lytimi paremta diskriminacija susikerta su kitais veiksniais, kurie turi įtakos moterims² ir mergaitėms, ypač toms, kurios priklauso ar yra suvokiamos kaip priklausančios socialiai remtinoms grupėms, todėl susiduria su didesne grėsme tapti žalingų praktikų aukomis.
7. Todėl žalingos praktikos yra grindžiamos diskriminacija dėl biologinės ir socialinės ly- ties, amžiaus bei kitais aspektais ir dažnai pateisinamos, pasitelkiant socialinius ir kul- tūrinius bei religinius papročius ir vertybes, taip pat klaidingu supratimu apie kai kurias

¹ Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 19 11 paragrafas; Vaiko teisių komiteto bendrojo komentaro Nr. 9 dėl vaikų su negalia teisių 8, 10 ir 79 paragrafai; taip pat Vaiko teisių komiteto bendrojo ko- mentaro Nr. 15 dėl vaiko teisės naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis 8 ir 9 paragrafai.

² Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 28 dėl pagrindinių valstybių dalybių įsipa- reigojimų pagal Konvencijos 2 straipsnį 18 paragrafas.

nepalankioje padėtyje esančias moterų ir vaikų grupes. Apskritai, žalingos praktikos dažnai siejamos su sunkaus pobūdžio smurto formomis arba pačios yra smurto prieš moteris ir vaikus formos. Nors praktikų pobūdis ir paplitimas skiriasi regionuose ir kultūrose, labiausiai paplitusios ir geriausiai dokumentuotos praktikos apima moterų lyties organų žalojimą, vaikų ir (arba) priverstines santuokas, poligamiją, taip vadinamąjį smurtą dėl garbės ar su kraičiu susijusį smurtą. Atsižvelgiant į tai, kad klausimai dėl šių praktikų yra dažnai keliami abiejuose Komitetuose, o kai kuriais atvejais, demonstratyviai sumenkinami, taikant teisės aktus ar programas, šios praktikos šiame dokumente naudojamas kaip pagrindiniai iliustraciniai pavyzdžiai.

8. Žalingos praktikos yra būdingos įvairiose bendruomenėse daugelyje šalių. Kai kurios praktikos taikomos tuose regionuose ar šalyse, kuriuose jos anksčiau buvo nedokumentuotos pirmiausia dėl migracijos, tuo tarpu kitose šalyse iš naujo atsiranda anksčiau išnykusios praktikos dėl veiksnių, tokių kaip konfliktinės situacijos.
9. Dauguma kitų praktikų, kurios yra identifikuotos kaip žalingos, yra stipriai susijusios ir sustiprina socialiai formuojamus lyčių vaidmenis ir patriarchalinių galios santykių sistemas, be to, kartais atspindi neigiamą suvokimą arba diskriminacinius įsitikinimus apie tam tikras nepalankioje situacijoje esančių moterų ir vaikų grupes, įskaitant neįgaliuosius ir žmones su albinizmo sindromu. Praktikos apima, tačiau neapsiriboja mergaičių nepriežiūra (kai pirmenybė dėl globos ir gydymo skiriama berniukams), ekstremaliais dietiniais apribojimais, įskaitant nėštumo metu (priverstinis maitinimas, su maistu susiję tabu), nekaltybės patikrinimais ir susijusiomis praktikomis, rišimu, randavimu, ženkliniu / genties ženklų darymu, fizinėmis bausmėmis, užmėtymu akmenimis, smurtinėmis iniciacijos apeigomis, našlystės praktikomis, kaltinimais raganavimu, vaikžudyste ir kraujomaiša.³ Šios praktikos taip pat apima kūno pakeitimus, kurie yra atliekami dėl mergaičių ir moterų grožio ar tinkamumo vedyboms (pvz., penėjimas, izoliavimas, lūpų diskai ir kaklo ilginimas, naudojant kaklo žiedus)⁴ arba siekiant apsaugoti mergaites nuo ankstyvo nėštumo, seksualinio priekabiavimo ar smurto grėsmės (pvz., krūtų lyginimas). Be to, vis dažniau moterims ir vaikams taikomas medicininis gydymas ir (arba) plastinės operacijos, kad jie atitiktų socialines kūno normas, o ne dėl medicininių ar sveikatos priežasčių. Taip pat dauguma patiria spaudimą būti madingai ploni, todėl kilo valgymo ir sveikatos sutrikimų epidemija.

IV. KONVENCIJOS DĖL VISŲ FORMŲ DISKRIMINACIJOS PANAIKINIMO MOTERIMS IR VAIKO TEISIŲ KONVENCIJOS NORMATYVINIS TURINYS

10. Nors žalingų praktikų klausimas buvo mažai žinomas Konvencijų rengimo metu, abiejuose dokumentuose yra įtrauktos nuostatos, apimančios žalingas praktikas kaip žmogaus

³ Žr. Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 19 11 paragrafą ir Vaiko teisių komiteto bendrojo komentaro Nr. 13 29 paragrafą.

⁴ Žr. A/61/299 46 paragrafą.

teisių pažeidimus, įpareigoja valstybes dalyves imtis veiksmų, siekiant užtikrinti, kad tokios žalingos praktikos būtų sustabdytos ir panaikintos. Be to, Komitetai, išnagrinėję valstybių dalyvių ataskaitas, vis dažniau nagrinėjo šį klausimą tolesniuose dialoguose su valstybėmis dalyvėmis ir savo baigiamosiose pastabose. Komitetai toliau plėtojo šį klausimą savo bendrosiose rekomendacijose ir bendruosiuose komentaruose.⁵

11. Konvencijų valstybės dalyvės turi pareigą laikytis savo įsipareigojimų gerbti, saugoti ir įgyvendinti moterų ir vaikų teises. Jos taip pat yra įsipareigojusios atlikti išsamius patikrinimus,⁶ siekdamos užkirsti kelią veiksams, kurie trukdo pripažinti moterų ir vaikų teises, jomis naudotis ar įgyvendinti, ir užtikrinti, kad privataus sektoriaus veikėjai nediskriminuotų moterų ir vaikų, įskaitant smurtą dėl lyties, Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims atžvilgiu, ar nepraktikuotų bet kokios smurto prieš vaikus formos Vaiko teisių konvencijos atžvilgiu.
12. Konvencijos nurodo valstybių dalyvių įsipareigojimus sukurti aiškiai apibrėžtą teisinę sistemą, siekiant užtikrinti žmogaus teisių apsaugą ir puoselėjimą. Svarbus pirmasis žingsnis apima priemonių integraciją į nacionalines teisines sistemas. Abu Komitetai akcentuoja, kad teisės aktai, kurie siekia panaikinti žalingas praktikas, turėtų įtraukti tinkamą biudžeto sudarymą, įgyvendinimą, stebėseną ir efektyvias vykdymo priemones.⁷
13. Be to, valstybės dalyvės, siekdamos įgyvendinti įsipareigojimą saugoti, privalo sukurti teisines struktūras, kurios užtikrintų, kad žalingos praktikos būtų greitai, nešališkai ir nepriklausomai ištirtos, veiktų efektyvios teisėsaugos institucijos ir būtų užtikrintos efektyvios teisių gynimo priemonės dėl tokių praktikų nukentėjusiems asmenims. Komitetai ragina valstybes dalyves aiškiai uždrausti žalingas praktikas pagal įstatymus, jas tinkamai sankcionuoti ir kriminalizuoti, atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir sukeltą žalą, numatyti prevencijos, apsaugos, gijimo, reintegracijos ir žalos atlyginimo priemones aukoms ir kovoti su nebaudžiamumu dėl žalingų praktikų.
14. Atsižvelgiant į tai, kad reikalavimas veiksmingai spręsti žalingų praktikų klausimus yra vienas pagrindinių valstybių dalyvių įsipareigojimų pagal abi Konvencijas, išlygos dėl atitinkamų straipsnių,⁸ kurios iš esmės riboja arba suteikia įsipareigojimą valstybėms dalyvėms gerbti, saugoti ir įgyvendinti moterų ir vaikų teises gyventi be žalingų

⁵ Iki šiol Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas apie žalingas praktikas užsiminė devyniose savo bendrosiose rekomendacijose: Nr. 3 dėl Konvencijos 5 straipsnio įgyvendinimo, Nr. 14, Nr. 19, Nr. 21 dėl lygybės santuokoje ir šeimos santykiuose, Nr. 24 dėl moterų ir sveikatos, Nr. 25 dėl laikinųjų specialiųjų priemonių, Nr. 28 dėl pagrindinių valstybių dalyvių įsipareigojimų pagal Konvencijos 2 straipsnį, Nr. 29 dėl ekonominių santuokos, šeimos santykių ir jų nutraukimo pasekmių ir Nr. 30 dėl moterų vaidmens konfliktų prevencijoje, konfliktuose ir pokonfliktinėse situacijose. Vaiko teisių komitetas pateikia neišsamų žalingų praktikų sąrašą savo bendruosiuose komentaruose Nr. 8 ir Nr. 13.

⁶ Išsamus patikrinimas turėtų būti suprantamas kaip Konvencijų valstybių dalyvių įsipareigojimas užkirsti kelią smurtui ar žmogaus teisių pažeidimams, apsaugoti aukas ir liudininkus nuo pažeidimų, ištirti ir nubausti atsakingus asmenis, įskaitant privačius veikėjus, suteikti galimybę gauti žalos atlyginimą už žmogaus teisių pažeidimus. Žr. Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 19 9 paragrafą, Nr. 28 13 paragrafą, Nr. 30 15 paragrafą; Komiteto pažįrus ir sprendimus dėl atskirų pranešimų ir užklausų, taip pat Vaiko teisių komiteto bendrojo komentaro Nr. 13 5 paragrafą.

⁷ Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 28 28 paragrafo a punktas, baigiamosios pastabos ir Vaiko teisių komiteto bendrojo komentaro Nr. 13 40 paragrafas.

⁸ Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2, 5 ir 16 straipsniai, Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnis ir 24 straipsnio 3 dalis.

praktikų, nesiderina su abiejų Konvencijų objektu ir tikslu ir yra neleistinos pagal Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 28 straipsnio 2 dalį ir Vaiko teisių konvencijos 51 straipsnio 2 dalį.

V. ŽALINGŲ PRAKTIKŲ NUSTATYMO KRITERIJAI

15. Žalingos praktikos – tai nuolatinės praktikos ir elgesio formos, kurios yra pagrįstos diskriminacija, be viso kito, dėl biologinės ir socialinės lyties, amžiaus, taip pat įvairiomis ir (arba) susikertančiomis diskriminacijos formomis, kurios dažnai apima smurtą ir fizinę, ir (arba) psichologinę žalą ar kančias. Tokių praktikų aukoms sukelta žala pranoksta tiesiogines fizines ir psichines pasekmes. Dažnai jų tikslas ir poveikis pablogina moterų ir vaikų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimą, naudojimąsi jomis ir jų įgyvendinimą. Be to, žalingos praktikos turi poveikį moterų ir vaikų orumui, fiziniam, psichosocialiniam ir doriniam vientisumui ir vystymuisi, dalyvavimui, sveikatai, švietimui bei ekonominiam ir socialiniam statusui. Todėl praktikos svarstomos ir abiejų Komitetų veikloje.
16. Pagal šią jungtinę bendrąją rekomendaciją / bendrąjį komentarą praktikos laikomos žalingomis, jeigu atitinka toliau išvardytus kriterijus:
 - (a) neigia asmens orumą ir (arba) vientisumą, pažeidžia abiejose Konvencijoje įtvirtintas žmogaus teises ir pagrindines laisves;
 - (b) diskriminuoja moteris arba vaikus ir yra žalingos tiek, kiek turi neigiamų pasekmių jiems kaip asmenims arba grupėms, įskaitant fizinę, psichologinę, ekonominę ir socialinę žalą ir (arba) smurtą bei jų gebėjimų visiškai dalyvauti visuomenėje arba vystytis ir pasiekti visišką potencialo ribojimą;
 - (c) tradicinės, iš naujo atsirandančios ar besiformuojančios praktikos, kurias nustato arba palaiko socialinės normos, įtvirtinančios vyrų dominavimą ir moterų ir vaikų nelygybę dėl biologinės ir socialinės lyties, amžiaus ar kitų tarpusavyje susijusių veiksnių;
 - (d) praktikas primeta šeimos nariai, bendruomenės nariai arba visuomenė, neatsižvelgdami į tai, ar auka duoda ar gali duoti visišką, laisvą ir informuotą sutikimą.

VI. ŽALINGŲ PRAKTIKŲ PRIEŽASTYS, FORMOS IR APRAIŠKOS

17. Žalingų praktikų priežastys yra daugialypės ir apima stereotipinius biologine ir socialine lytimi pagrįstus vaidmenis, tariamą bet kurios lyties pranašumą ar žemesnę padėtį, bandymą kontroliuoti moterų ir mergaičių kūnus ir seksualumą, socialines nelygybes ir galios struktūrų, kuriose dominuoja vyrai, vyravimą. Pastangos pakeisti praktikas turi atkreipti dėmesį į pagrindines sistemines ir struktūrines tradicinių, iš naujo atsirandančių ar besiformuojančių žalingų praktikų priežastis, suteikti teises mergaitėms ir moterims,

taip pat galimybes berniukams ir vyrams prisidėti prie tradicinių kultūrinių žalingas praktikas toleruojančių požiūrių keitimo ir atlikti tokio pokyčio skatintojų vaidmenis, taip pat stiprinti bendruomenių gebėjimus remti tokius procesus.

18. Nepaisant pastangų kovoti su žalingomis praktikomis, bendras paliestų moterų ir mergaičių skaičius išlieka labai didelis ir gali didėti, pavyzdžiui, konfliktų situacijose ir dėl technologinės plėtros (pvz., dėl plačiai naudojamos socialinės žiniasklaidos). Komitečiai, išnagrinėję valstybių dalyvių ataskaitas, pastebėjo, kad vis dažniau žalingų prakti-
kų ir toliau laikosi praktikuojančių bendruomenių, kurios, migruodamos ar siekdamos prieglobsčio, persikėlė į kelionės tikslo šalis, nariai. Tokias žalingas praktikas remiančios socialinės normos ir kultūriniai įsitikinimai išlieka ar netgi yra bendruomenių akcentuo-
jami, siekiant išsaugoti kultūrinę tapatybę naujoje aplinkoje, ypač kelionės tikslo šalyse, kuriose lyčių vaidmenys moterims ir mergaitėms suteikia didesnę asmeninę laisvę.

A. MOTERŲ LYTINIŲ ORGANŲ ŽALOJIMAS

19. Moterų lytinių organų žalojimas, moterų apipjaustymas ar moterų lytinių organų pjaus-
tymas – dalinis ar visiškas išorinių moters lytinių organų pašalinimas ar sužalojimas dėl
su medicina ir sveikata nesusijusių priežasčių. Šioje jungtinėje bendrojoje rekomenda-
cijoje / bendrajame komentare tokia praktika vadinama moterų lyties organų žalojimu.
Moterų lyties organų žalojimas atliekamas kiekviename regione, o kai kuriose kultūro-
se gali būti santuokos sudarymo reikalavimas, taip pat tikima, kad tai yra veiksmingas
būdas moterų ir mergaičių seksualumui kontroliuoti. Ši praktika gali turėti įvairių tie-
sioginių ir (arba) ilgalaikių pasekmių sveikatai, įskaitant stiprų skausmą, šoką, infekcijas
ir komplikacijas gimdymo metu (poveikis ir motinai, ir vaikui), ilgalaikes ginekologines
problemas, tokias kaip fistulės, psichologinį poveikį ir gal būti mirties priežastis. Pasau-
lio sveikatos organizacija ir Jungtinių Tautų Vaikų fondas nurodo, kad 100–140 mln.
mergaičių ir moterų visame pasaulyje patiria moterų lytinių organų sužalojimus.

B. VAIKŲ IR (ARBA) PRIVERSTINĖS SANTUOKOS

20. Vaikų santuoka, taip pat vadinama ankstyva santuoka, yra bet kokia santuoka, kai vie-
na iš šalių yra jaunesnė nei 18-os metų amžiaus. Dauguma oficialių ir neoficialių vaikų
santuokų paliečia mergaites, tačiau kartais jų sutuoktiniai taip pat yra jaunesni nei 18-os
metų amžiaus. Vaikų santuoka yra laikoma priverstinės santuokos forma, atsižvelgiant į
tai, kad viena ir (arba) šalys neišreiškė visiško, laisvo ir informuoto sutikimo. Atsižvelgiant
į vaiko didėjančius gebėjimus ir savarankiškumą priimti sprendimus, kurie turi įtakos jo
(jos) gyvenimui, subrendusio, veiksnus jaunesnio nei 18-os metų vaiko santuoka gali
būti leidžiama, esant išskirtinėms aplinkybėms, jeigu vaikas yra sulaukęs 16-os metų
amžiaus ir tokį sprendimą priima teisėjas, remdamasis įstatymais nustatytais teisėtais
išskirtiniais pagrindais ir brandos įrodymais, neatsižvelgdamas į kultūrą ar tradicijas.
21. Kai kuriuose kontekstuose labai jauni vaikai yra sužieduojami ar sutuokiami, dažnai, jau-
nos mergaitės yra verčiamos tuoktis su dešimtmečiais vyresniais vyrais. 2012 m. Jung-
tinių Tautų Vaikų fondas pranešė, kad beveik 400 mln. 20–49 metų amžiaus moterų
visame pasaulyje buvo sutuoktos arba sudarė sąjungą dar nesulaukusios 18-os metų

amžiaus.⁹ Todėl Komitetai didelį dėmesį skyrė atvejams, kai mergaitės yra sutuokiamos be visiško, laisvo ir informuoto sutikimo, t. y. kai jos sutuokiamos, būdamos fiziškai ir psichologiškai per jaunos suaugusiųjų gyvenimui ar galinčios priimti sąmoningus informuotus sprendimus ir nėra pasirengusios duoti sutikimą dėl santuokos. Kiti pavyzdžiai apima atvejus, kai globėjai turi teisinius įgaliojimus duoti sutikimą dėl mergaičių santuokos pagal paprotinę ar bendrąją teisę arba mergaitės yra sutuokiamos, nepaisant teisės sudaryti santuoką laisva valia.

22. Vaikų santuoka dažnai yra susijusi su ankstyvu ir dažnu nėštumu ir gimdymu, todėl gimdyvių mirštamumo ir sergamumo rodikliai yra didesni už vidurkį. Su nėštumu susijusios mirtys yra pagrindinė 15–19 metų amžiaus mergaičių (ištėkėjusių ir netekėjusių) mirčių priežastis visame pasaulyje. Kūdikių mirtingumas tarp labai jaunų motinų vaikų yra labai didelis (kartais net du kartus didesnis), lyginant su vyresnių motinų vaikais. Vaikų ir (arba) priverstinių santuokų atveju, kai vyras yra žymiai vyresnis už žmoną, o mergaitės yra įgijusios ribotą išsilavinimą, dažniausiai mergaitės turi ribotas sprendimų dėl jų pačių gyvenimo priėmimo galias. Dėl vaikų santuokų padidėja mokyklų nebaigusiu asmenų skaičius, ypač mergaičių tarpe, taip pat priverstinio pašalinimo iš mokyklos rodikliai, smurto šeimoje pavojus, be to, ribojama galimybė naudotis laisvo judėjimo teise.
23. Priverstinės santuokos – tai santuokos, kai viena ir (arba) abi šalys neišreiškė visiško ir laisvo sutikimo dėl sąjungos ir gali pasireikšti įvairiomis formomis, įkaitant vaikų santuoką kaip nurodyta aukščiau, mainus ar pardavimą kaip kompensaciją (t. y. *baad* ir *baadal*), vergiškas santuokas ir levirato santuokas (kai našlė verčiama tekėti už mirusio vyro giminaičio). Kai kuriose kontekstuose priverstinė santuoka sudaroma, kai prievartautojui yra leidžiama išvengti baudžiamųjų sankcijų, vedant auką. Dažniausiai tokiais atvejais sutikimą duoda aukos šeima. Priverstinės santuokos taip pat gali būti sudaromos dėl migracijos, siekiant užtikrinti, kad mergaitė ištėkėtų už šeimos kilmės bendruomenės nario arba gautų dokumentus išplėstinės šeimos nariams migruoti ir (arba) gyventi tam tikroje kelionės tikslo šalyje. Priverstines santuokas vis dažniau naudoja ginkluotosios grupuotės konfliktų metu arba jos gali būti priemonė mergeitei pabėgti nuo skurdo pokonfliktiniu laikotarpiu.¹⁰ Priverstinės santuokos taip pat gali būti apibrėžtos kaip santuokos, kuriose viena iš šalių neturi teisės tokią santuoką nutraukti arba palikti sutuoktinį. Dažnai dėl priverstinių santuokų mergaitės neturi pakankamo asmeninio ir ekonominio savarankiškumo, todėl bando bėgti, susidegina ar nusižudo, kad išvengtų ar ištrūktų iš santuokos.
24. Kraičio ir nuotakos kainos mokėjimas, kuris praktikuojančiose bendruomenėse skiriasi, gali padidinti moterų ir mergaičių pažeidžiamumą dėl smurto ir kitų žalingų praktikų. Vyras arba jo šeimos nariai gali naudoti fizinį ir psichologinį smurtą, įskaitant žmogžudystes, deginimą, apipylimą rūgštimi dėl to, kad nebuvo įvykdyti su kraičio mokėjimu ar jo dydžiu susiję lūkesčiai. Kai kuriais atvejais, šeimos susitaria dėl laikinų jų dukrų „santuokų“ mainais į finansinę naudą. Tokia santuoka vadinama sutartine santuoka ir yra prekybos žmonėmis forma. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos valstybės dalyvės turi aiškų

⁹ Žr. www.apromiserenewed.org.

¹⁰ Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 30 62 paragrafas.

įsipareigojimą dėl vaikų ir (arba) priverstinių santuokų, apimančių kraičio mokėjimus ar nuotakų kainą, nes tokios santuokos gali reikšti vaikų pardavimą kaip tai apibrėžta protokolo 2 straipsnio a dalyje.¹¹ Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas pakartotinai akcentavo, kad leidimas sudaryti santuoką už tokį mokėjimą ar lengvatą pažeidžia teisę laisva valia pasirinkti sutuoktinį, ir savo bendrojoje rekomendacijoje Nr. 29 išdėstė, kad pagal tokią praktiką sudaryta santuoka neturėtų būti įteisinta, o valstybė dalyvė neturėtų pripažinti tokių susitarimų vykdytinais.

C. POLIGAMIJA

25. Poligamija prieštarauja moterų ir mergaičių orumui ir pažeidžia jų žmogaus teises ir laisves, įskaitant lygybę ir apsaugą šeimoje. Teisiniuose ir socialiniuose kontekstuose poligamija skiriasi, o jos poveikis apima žalą žmonų sveikatai, suprantamą kaip fizinę, psichinę ir socialinę gerovę, materialinę žalą ir nepriteklių, kurį žmonos gali patirti, taip pat emocinę ir materialinę žalą vaikams, kuri dažnai turi rimtų pasekmių jų gerovei.
26. Nors dauguma valstybių dalyvių nusprendė uždrausti poligamiją, ji ir toliau teisėtai ar neteisėtai praktikuojama kai kuriose šalyse. Istoriskai, poligaminių šeimų sistemos veikė kai kuriuose žemės ūkio visuomenėse kaip būdas užtikrinti didesnę darbo jėgą atskirose šeimose. Tačiau tyrimai parodė, kad poligamija dažnai tampa didesnio skurdo šeimoje, ypač kaimo vietovėse, priežastimi.
27. Tiek moterys, tiek mergaitės patenka į poligamines santuokas, o įrodymai rodo, kad egzistuoja didesnė tikimybė mergaitėms būti ištekintoms ar sužadėtoms su vyresniais vyrais, todėl didėja smurto ar jų teisių pažeidimų grėsmė. Dažnai teisės aktų koegzistencija kartu su religijos, asmens statuso ir paprotine teise prisideda prie praktikos išsilaikymo. Tačiau kai kuriose valstybėse dalyvėse poligamiją įteisina civilinė teisė. Konstitucinės ir kitos nuostatos, kurios gina teisę į kultūrą ir religiją, taip pat kartais yra naudojamos pateisinti poligamines santuokas leidžiančius įstatymus ir praktikas.
28. Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims valstybės dalyvės turi aiškius įsipareigojimus neskatinti ir drausti poligamiją, nes ji prieštarauja Konvencijai.¹² Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas taip pat tvirtina, kad poligamija turi reikšmingų pasekmių ekonominei moterų ir vaikų gerovei.¹³

D. NUSIKALTIMAI DĖL GARBĖS

29. Garbės vardu padaryti nusikaltimai – tai smurtiniai veiksmai, kurie yra neproporcingai, tačiau neišskirtinai, įvykdomi prieš mergaites ir moteris, nes šeimos narių nuomone,

¹¹ Taip pat žr. 3 straipsnio 1 dalies a punkto i papunktį.

¹² Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 21, Nr. 28 ir Nr. 29.

¹³ Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 29 27 paragrafas.

įtariamas, suvokiamas ar faktinis elgesys užtrauks gėdą šeimai ar bendruomenei. Tokios elgesio formos apima seksualinius santykius nesusituokus, atsisakymą sudaryti pirmąją santuoką, santuokos sudarymą be tėvų sutikimo, neištikimybę, kreipimąsi dėl skyrybų, bendruomenėje nepriimtina aprangą, darbą ne namuose ar stereotipinių lyčių vaidmenų nesilaikymą. Nusikaltimai dėl garbės taip pat gali būti įvykdyti prieš mergaites ir moteris, nes jos tapo seksualinio smurto aukomis.

30. Tokie nusikaltimai apima žmogžudystę ir juos dažai įvykdo sutuoktinis, giminaitė ar giminaitis arba aukos bendruomenės narys. Šie nusikaltimai dėl garbės nėra suvokiami kaip nusikalstami veiksmai prieš moteris ir dažnai bendruomenės juos pateisina kaip priemonės išsaugoti ir (arba) atkurti savo kultūrinių, tradicinių, paprotinių ar religinių normų vientisumą po tariamų nusikaltimų įvykdymo. Kai kuriuose kontekstuose nacionaliniai teisės aktai ar jų praktinis taikymas ar netaikymas sudaro sąlygas garbės gynimą pateikti kaip tokių nusikaltimų kaltininkus išteisinančias ar lengvinančias aplinkybes, todėl sankcijos nusikaltėliams yra sumažinamos ar jie yra nebaudžiami. Be to, asmenų, turinčių informacijos apie bylą, nenoras pateikti patvirtinančius įrodymus, gali trukdyti vykdyti baudžiamąjį persekiojimą.

VII. HOLISTINĖ ŽALINGŲ PRAKTIKŲ KLAUSIMO SPRENDIMO SISTEMA

31. Abiejose Konvencijose pateikiamos nuorodos dėl žalingų praktikų panaikinimo. Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims valstybės dalyvės privalo planuoti ir priimti tinkamus teisės aktus, politikas ir priemones, siekdamos užtikrinti, kad jų įgyvendinimas veiksmingai reaguotų į konkrečias diskriminacijos, dėl kurios moterys susiduria su žalingomis praktikomis ir patiria smurtą, panaikinimo kliūtis, barjerus ir pasipriešinimą (2 ir 3 straipsniai). Tačiau valstybės dalyvės turi gebėti pademonstruoti tiesioginį priemonių, kurių ėmėsi, aktualumą ir tinkamumą, pirmiausia ir svarbiausia užtikrindamos, kad moterų žmogaus teisės nebūtų pažeistos, taip pat parodyti, ar tokios priemonės leis pasiekti pageidaujamą poveikį ir rezultata. Be to, valstybių dalyvių įsipareigojimas vykdyti tokias tikslines politikas negali būti atidėliojamas, o valstybės dalyvės negali pateisinti vilkinimo, remdamosi tam tikromis priežastimis, įskaitant kultūrinės ir religinės priežastis. Valstybės dalyvės taip pat privalo imtis visų reikiamų priemonių „(4 straipsnio 1 dalis),¹⁴ siekdamos pakeisti socialinius ir kultūrinius vyrų ir moterų elgesio modelius, kad būtų panaikinti prietarai, papročiai ir visos kitos praktikos, pagrįstos vienos lyties nepilnavertiškumo ar pranašumo idėja arba stereotipišku vyrų ir moterų vaidmeniu (5 straipsnio a punktas), taip pat užtikrinti, kad vaiko sužadėtuovės ir santuoka neturėtų juridinės galios (16 straipsnio 2 dalis).
32. Kita vertus, Vaiko teisių konvencija įpareigoja valstybes dalyves imtis visų veiksmingų ir reikiamų priemonių įprastinei praktikai, darančiai neigiamą poveikį vaikų sveikatai, panaikinti (24 straipsnio 3 dalis). Be to, Konvencija įtvirtina vaiko teisę būti apsaugotam

¹⁴ Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto bendrosios rekomendacijos Nr. 25 38 paragrafas.

nuo visų formų smurto, įskaitant fizinį, seksualinį ar psichologinį smurtą (19 straipsnis) ir reikalauja, kad valstybės dalyvės užtikrintų, jog nė vienas vaikas nepatirtų kankinimų ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmių (37 straipsnio a punktas). Sprendžiant žalingų praktikų klausimą, taikomi keturi bendrieji Konvencijos principai, t. y. apsauga nuo diskriminacijos (2 straipsnis), vaiko interesų užtikrinimas (3 straipsnio 1 dalis),¹⁵ teisės gyventi, išgyventi ir vystysis rėmimas (6 straipsnis) ir teisė būti išklausytam (12 straipsnis).

33. Abiem atvejais, veiksminga žalingų praktikų prevencija ir panaikinimas reikalauja aiškiai apibrėžtos, teisėmis pagrįstos ir vietos lygiu aktualios holistinės strategijos, kuri apima palaikančias teises ir su politika susijusias priemones, įskaitant socialines priemones, kurios sujungiamos su proporcingu politiniu įsipareigojimu ir atskaitomybe visuose lygiuose. Konvencijoje išdėstyti įsipareigojimai suteikia holistinės strategijos kūrimo pagrindą, siekiant panaikinti žalingas praktikas, kurių elementai yra nurodyti šiame dokumente.
34. Tokia holistinė strategija turi būti įtraukta ir vertikaliai ir horizontaliai koordinuojama, taip pat integruota į nacionalines pastangas užkirsti kelią ir spręsti klausimus dėl visų formų žalingų praktikų. Horizontalus koordinavimas apima organizaciją visuose sektoriuose, įskaitant švietimo, sveikatos, teisingumo, socialinės gerovės, teisėsaugos, migracijos ir prieglobsčio, komunikacijų ir žiniasklaidos. Vertikalus koordinavimas apima organizaciją tarp veikėjų vietos, regioniniu ir nacionaliniu lygiu, taip pat tarp tradicinių ir religinių institucijų. Siekiant palengvinti procesą, būtina atsižvelgti į darbo atsakomybių delegavimą veikiančioms ar specialiai įkurtoms aukšto lygio institucijoms, bendradarbiaujant su atitinkamomis suinteresuotosiomis šalimis.
35. Siekiant įgyvendinti bet kokią holistinę strategiją, būtini tinkami organizaciniai, žmogiškieji, techniniai ir finansiniai išteklių, kuriuos papildo tinkamos priemonės ir įrankiai, tokie kaip taisyklės, politikos, planai ir biudžetai. Be to, valstybės dalyvės privalo užtikrinti, kad veiktų nepriklausomi stebėsenos mechanizmai, kurie stebėtų moterų ir vaikų apsaugą nuo žalingų praktikų ir jų teisių įgyvendinimo pažangą.
36. Žalingų praktikų panaikinimo strategijos taip pat turėtų įtraukti įvairias kitas suinteresuotąsias šalis, įskaitant nacionalines nepriklausomas žmogaus teisių institucijas, sveikatos priežiūros, švietimo ir teisėsaugos specialistus, pilietinės visuomenės narius ir praktikomis užsiimančius asmenis.

A. DUOMENŲ RINKIMAS IR STEBĖJIMAS

37. Nuolatinis kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimas, analizė, platinimas ir naudojimas yra labai svarbus, siekiant užtikrinti veiksmingas politikas, kurti tinkamas strategijas ir formuoti veiksmus, taip pat vertinti poveikį, stebėti pasiektą žalingų praktikų

¹⁵ Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras Nr. 14 dėl vaiko teisės pirmiausia atsižvelgti į jo (jos) interesus.

panaikinimo pažangą ir identifikuoti iš naujo atsirandančias ar besiformuojančias žalingas praktikas. Duomenų prieinamumas sudaro sąlygas valstybiniais ir nevalstybiniais veikėjams tyrinėti tendencijas ir nustatyti svarbius ryšius tarp politikų ir veiksmingo programų įgyvendinimo, taip pat atitinkamus pažiūrų, elgesio formų, praktikų ir paplitimo rodiklių pokyčius. Pagal lytį, amžių, geografinę vietą, socialinį ekonominį statusą, išsilavinimo lygį ir kitus pagrindinius veiksnius išskaidyti duomenys yra labai svarbūs, siekiant identifikuoti su didžiausia rizika susiduriančias ir labiausiai nepalankioje padėtyje esančias moterų ir vaikų grupes ir sukurti politiką ir veiksmus, padėsiančius spręsti su žalingomis praktikomis susijusius klausimus.

38. Neatsižvelgiant į tokį pripažinimą, išskaidyti duomenys apie žalingas praktikas vis dar yra riboti ir retai lyginami pagal šalį ir laiką, todėl supratimas apie problemos mastą ir raidą ir tinkamai pritaiktų ir tikslinių priemonių identifikavimas išlieka ribotas.
39. **Komitetas rekomenduoja Konvencijos valstybėms dalyvėms atlikti šiuos veiksmus:**
- (a) **suteikti pirmenybę reguliariam kokybinių ir kiekybinių pagal lytį, amžių, geografinę vietą, socialinį ir ekonominį statusą, išsilavinimo lygį ir kitus pagrindinius veiksnius išskaidytų duomenų apie žalingas praktikas rinkimui, analizei ir platinimui, taip pat užtikrinti, kad tokia veikla būtų tinkamai finansuojama. Sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų, švietimo ir teismų bei teisėsaugos sektoriuose būtina sukurti ir (arba) išlaikyti reguliaraus duomenų rinkimo sistemas, susijusias su apsaugos klausimais;**
 - (b) **rinkti duomenis, pasinaudojant nacionalinėmis demografinėmis apklausomis, apklausomis pagal rodiklius ir surašymais, kuriuos gali papildyti duomenys iš nacionalinių reprezentatyvių namų ūkio apklausų. Kokybiniai tyrimai turėtų būti atlikti, organizuojant tikslinių grupių diskusijas, giluminius interviu su įvairiomis suinteresuotosiomis šalimis, struktūrinius stebėjimus, socialinį atvaizdį ir kitas atitinkamas metodologijas.**

B. TEISĖS AKTAI IR JŲ VYKDYMAS

40. Pagrindinis bet kurios holistinės strategijos elementas yra atitinkamų teisės aktų rengimas, priėmimas, įgyvendinimas ir stebėjimas. Kiekviena valstybė dalyvė yra įsipareigojusi¹⁶ pasiūsti aiškią žinutę dėl žalingų praktikų pasmerkimo, aukoms suteikti teisinę apsaugą, valstybiniais ir nevalstybiniais veikėjams suteikti įgaliojimus saugoti moteris ir vaikus, kuriems gresia pavojus, tinkamai reaguoti ir teikti tinkamą priežiūrą, taip pat užtikrinti galimybę gauti žalos atlyginimą ir užbaigti nebaudžiamumą.
41. Tačiau, siekiant veiksmingai kovoti su žalingomis praktikomis, nepakanka vien tik priimti teisės aktus. Vadovaujantis deramo patikrinimo reikalavimais, teisės aktai turi būti

¹⁶ Žr. Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2 straipsnio a – c punktus, 2 straipsnio f punktą ir 5 straipsnį, Vaiko teisių komiteto bendrąjį komentarą Nr. 13.

papildyti išsamių priemonių rinkiniais, siekiant palengvinti jų įgyvendinimą, vykdymą ir tolesnius veiksmus bei stebėseną ir pasiektų rezultatų vertinimą.

42. Prieštaraudamos savo įsipareigojimams pagal abi Konvencijas, dauguma valstybių dalyvių išlaiko teisinės nuostatos, kurios pateisina, leidžia arba sąlygoja žalingas praktikas, pavyzdžiui, teisės aktai, kurie leidžia vaikų santuokas, suteikia galimybę remtis vadina-mąja garbe kaip išteisinančia ar lengvinančia aplinkybe nusikaltimuose, įvykdytuose prieš moteris ar mergaites, arba sudaro sąlygas išžaginimą ir (arba) bet kurį kitą seksualinį nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui išvengti sankcijų, vedant auką.
43. Valstybėse dalyvėse, kuriose galioja pliuralistinės teisinės sistemos, net jeigu įstatymai aiškiai draudžia žalingas praktikas, vien draudimas gali būti nepakankamai veiksmingas, nes paprotiniai, tradiciniai ar religiniai įstatymai gali remti tokias praktikas.
44. Prietarai ir silpnos teisėjų galios spręsti moterų ir vaikų teisių klausimus paprotiniuose ir religiniuose teismuose arba tradiciniai sprendimų priėmimo mechanizmai, taip pat įsitikinimai, kad valstybė ar kitos teisminės institucijos neturėtų peržiūrėti ar tikrinti tokių paprotinių sistemų kompetencijai priskirtų klausimų, neleidžia arba riboja žalingų praktikų aukų galimybes siekti teisingumo.
45. Visiškas, įtraukiantis suinteresuotųjų šalių dalyvavimas teisės aktų dėl žalingų praktikų rengimo procese gali užtikrinti, kad pagrindiniai su tokiomis praktikomis susiję susirūpinimą keliantys klausimai būtų tiksliai identifikuoti ir sprendžiami. Praktikuojančių bendruomenių, kitų suinteresuotųjų šalių ir pilietinės visuomenės narių įtraukimas ir skatinimas prisidėti yra esminis šio proceso aspektas. Tačiau būtina užtikrinti, kad vyraujančios žalingas praktikas palaikančios nuostatos ir socialinės normos nesusilpnintų pastangų priimti ir vykdyti teisės aktus.
46. Dauguma valstybių dalyvių ėmėsi veiksmų decentralizuoti vyriausybės galią, pasitelk-damos decentralizavimą ir delegavimą. Tačiau tokie veiksmai neturėtų sumažinti ar pa-neigti įsipareigojimo priimti teisės aktus, kurie draudžia žalingas praktikas ir yra taikomi visoje jų jurisdikcijoje. Turi būti numatytos apsaugos priemonės, kurios užtikrintų, kad decentralizacija ar valdžios perdavimas netaptų moterų ir vaikų diskriminacijos dėl ap-saugos nuo žalingų praktikų skirtinguose regionuose ir kultūrinėse zonose priežastis. Decentralizuotos valdžios institucijos turi būti aprūpintos žmogiškaisiais, finansiniais, techniniais ir kitais ištekliais, kurie yra būtini, siekiant veiksmingai vykdyti teisės aktus, kurių tikslas yra panaikinti žalingas praktikas.
47. Žalingas praktikas praktikuojančios kultūrinės grupės gali prisidėti prie tokių praktikų paplitimo už nacionalinių valstybių ribų. Tokiais atvejais, būtina imtis atitinkamų prie-monių, kad toks paplitimas būtų sustabdytas.
48. Nacionalinės žmogaus teisių institucijos atlieka pagrindinį vaidmenį, remdamos ir sau-godamos žmogaus teises, įskaitant asmens teisę būti apsaugotam nuo žalingų praktikų, ir didindamos visuomenės informuotumą apie tokias teises.
49. Moterims ir vaikams paslaugas teikiantys asmenys, ypač medicinos personalas ir moky-tojai, turi unikalią galimybę identifikuoti faktines ar potencialias žalingų praktikų aukas. Tačiau juos dažnai riboja konfidencialumo taisyklės, kurios gali prieštarauti jų pareigai pranešti apie faktinį žalingų praktikų atsiradimą ar potencialią jų atsiradimo galimybę.

Visa tai būtina įveikti, pasitelkiant konkrečias taisykles, pagal kurias tokie asmenys privalėtų pranešti apie tokius incidentus.

50. Kai medicinos specialistai, vyriausybės darbuotojai ar valstybės tarnautojai dalyvauja ar prisideda prie žalingų praktikų, jų statusas ir atsakomybė, įskaitant pareigą pranešti, turėtų būti suvokiami kaip sunkinančios aplinkybės, nustatant baudžiamąsias arba administracines sankcijas, tokia kaip licencijos praradimas, sutarties nutraukimas ar įspėjimai. Sisteminiis atitinkamų specialistų mokymas yra laikomas veiksminga prevencine priemone.
51. Nors baudžiamosios teisės sankcijos turi būti nuosekliai vykdomos taip, kad prisidėtų prie žalingų praktikų prevencijos ir panaikinimo, valstybės dalyvės taip pat turėtų atsižvelgti į galimą pavojų ir neigiamą poveikį aukoms, įskaitant kerštą.
52. Piniginės kompensacijos gali būti negalimos tose vietovėse, kuriuose žalingų praktikų paplitimas yra didelis. Tačiau, visais atvejais, nuo žalingų praktikų nukentėjusios moterys ir vaikai turėtų turėti galimybę pasinaudoti teisinėmis teisių gynimo priemonėmis, parama aukoms ir reabilitacijos paslaugomis, taip pat socialinėmis ir ekonominėmis galimybėmis.
53. Visada būtina atsižvelgti į vaiko interesus ir mergaičių ir moterų apsaugą, be to, būtina numatyti būtinąsias sąlygas, kad jie galėtų išreikšti savo požiūrį, taip pat užtikrinti, kad į jų nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta. Taip pat būtina kruopščiai apsvarstyti galimą trumpalaikį ir ilgalaikį poveikį vaikams ir moterims dėl vaikų ir (arba) priverstinių santuokų nutraukimo bei kraičio ir mokesčio už nuotaką grąžinimo.
54. Valstybės dalyvės, taip pat imigracijos ir prieglobsčio srityse dirbantys pareigūnai turėtų būti informuoti, kad moterys ir mergaitės gali bėgti iš savo kilmės šalies, kad išvengtų vykdomų žalingų praktikų. Tokie pareigūnai turėtų gauti tinkamą kultūrinį, teisinį ir su lytimis susijusį mokymą apie tai, kokių veiksmų būtina imtis, siekiant apsaugoti tokias moteris ir mergaites.
55. **Komitetai rekomenduoja Konvencijų valstybėms dalyvėms priimti arba pakeisti teisės aktus, kad jie veiksmingai spręstų žalingų praktikų klausimą ir jas panaikintų. Valstybės dalyvės turėtų užtikrinti, kad:**
 - (a) **teisės aktų projektų rengimo procesas yra visiškai pagrįstas įtrauktimi ir dalyvavimu. Tuo tikslu jos turėtų vykdyti tikslinį propagavimą ir didinti sąmoningumą, taip pat naudoti socialinio sutelkimo priemones, kad visuomenė būtų informuota ir remtų teisės aktų rengimą, priėmimą, platinimą ir įgyvendinimą;**
 - (b) **teisės aktai visiškai atitinka atitinkamus Konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims ir Vaiko teisių konvencijoje, taip pat kituose tarptautiniuose žmogaus teisių standartuose, kurie draudžia žalingas praktikas, išdėstytus įsipareigojimus, ir kad tokie teisės aktai turi viršenybę prieš paprotinius, tradicinius ar religinius įstatymus, leidžiančius, palaikančius ar primetančius bet kurias žalingas praktikas, ypač tose šalyse, kuriose egzistuoja pliuralistinės teisinės sistemos;**
 - (c) **būtų nedelsiant panaikinti visi teisės aktai, kurie skatina, leidžia ar dėl kurių atsiranda žalingos praktikos, įskaitant tradicinius, paprotinius ar religinius**

įstatymus ir bet kokius teisės aktus, kurie priima garbės gynimą kaip gynybą ar kaip lengvinančias nusikaltimų dėl garbės aplinkybes;

- (d) teisės aktai būtų nuoseklūs ir visa apimantys, taip pat pateiktų išsamias gaires dėl prevencijos, apsaugos, paramos ir tolesnių paslaugų, pagalbos aukoms, įskaitant jų fizinį ir psichologinį sveikimą ir socialinę reintegraciją. Be to, tokius teisės aktus turėtų papildyti tinkamos pilietinės ir (arba) administracinės teisės aktų nuostatos;**
- (e) teisės aktai tinkamai sprendžia klausimus, susijusius su pagrindinėmis žalingų praktikų priežastimis, įskaitant diskriminaciją dėl socialinės ir biologinės lyties, amžiaus ir kitų susikertančių veiksnių, suteikia pagrindą laikinosioms specialiosioms priemonėms, sutelkia dėmesį į žmogaus teises ir aukų poreikius, taip pat visiškai atsižvelgia į vaikų ir moterų interesus;**
- (f) mergaitės ir berniukai galėtų sudaryti santuoką su ar be tėvų leidimo tik sulaukę 18-os metų amžiaus. Kai santuoką leidžiama sudaryti nesulaukus tokio amžiaus, esant išskirtinėms aplinkybėms, absoliutus santuokinis amžius negali būti mažesnis nei 16 metų, o priežastys leidimui gauti turi būti teisėtos ir griežtai apibrėžtos pagal įstatymą, be to, tokią santuoką sudaryti gali leisti tik teismas, gavęs visišką, laisvą ir informuotą vaiko arba abiejų vaikų, kurie patys dalyvauja teisme, sutikimą;**
- (g) teisiniai santuokos registracijos reikalavimai būtų nustatyti ir veiksmingai įgyvendinti, pasitelkiant sąmoningumo didinimą, švietimą ir tinkamos infrastruktūros egzistavimą, kad visi valstybių dalyvių jurisdikcijoje esantys asmenys galėtų užregistruoti santuoką;**
- (h) būtų sukurta privaloma, prieinama ir nemokama nacionalinė gimimo registracijos sistema, siekiant veiksmingai užkirsti kelią žalingoms praktikoms, įskaitant vaikų santuokas;**
- (i) nacionalinės žmogaus teisių institucijos būtų įgaliotos konfidencialiai, atsižvelgdamos į lyties aspektą, ir vaikams palankiu būdu svarstyti individualius skundus ir peticijas, taip pat atlikti tyrimus, įskaitant skundus, tiesiogiai pateiktus moterų arba vaikų arba jų vardu;**
- (j) įstatymais būtų numatyti privalomi reikalavimai su vaikais ir moterimis dirbančiams specialistams ir institucijoms pranešti apie faktinius incidentus ar tokių incidentų pavojų, jeigu jie turi pagrįstų priežasčių tikėti, kad žalingos praktikos gali būti ar jau buvo įvykdytos. Įsipareigojimas pranešti apie žalingas praktikas turėtų užtikrinti apie jas pranešančių asmenų apsaugą ir privatumą;**
- (k) visos iniciatyvos parengti ir pakeisti baudžiamuosius įstatymus turi būti susietos su apsaugos priemonėmis ir paslaugomis aukoms ir asmenims, kuriems gresia pavojus susidurti su žalingomis praktikomis;**
- (l) teisės aktai nustatytų jurisdikciją dėl žalingų praktikų nusikaltimų ir būtų taikomi valstybės dalyvės piliečiams ir nuolatiniais gyventojams, net jeigu tokie nusikaltimai yra įvykdyti valstybėje, kuri jų nekriminalizuoja;**

- (m) **su imigracija ir prieglobsčiu susiję teisės aktai ir politikos pripažintų žalingų praktikų pavojų ar persekiojimą dėl tokių praktikų pagrindu suteikti prieglobstį. Taip pat kiekvienu atskiru atveju būtina apsvarstyti galimybę suteikti apsaugą moterį ar mergaitę lydінčiam giminaičiui;**
- (n) **teisės aktai apimtų nuostatas dėl nuolatinio vertinimo ir stebėjimo, įskaitant įgyvendinimo, vykdymo ir tolesnių veiksmų atžvilgiu;**
- (o) **su žalingomis praktikomis susiduriančios moterys ir vaikai turėtų vienodą teisę kreiptis į teismus, todėl būtina spręsti teisinių ir praktinių kliūčių (pvz., senaties terminas) inicijuoti teismo procesą klausimą ir užtikrinti, kad nusi-kaltėliai ir prie tokių praktikų prisidedantys ar jas toleruojantys asmenys at-sakytų už savo veiksmus;**
- (p) **teisės aktai apimtų privalomus apsaugos orderius, siekiant apsaugoti asme-nis, kurie susiduria su žalingų praktikų pavojumi, ir užtikrinti jų saugumą, taip pat numatytų priemones apsaugoti aukas nuo persekiojimo;**
- (q) **pažeidimų aukos turėtų vienodas galimybes praktiškai pasinaudoti teisių gy-nimo priemonėmis ir tinkamomis kompensacijomis.**

C. ŽALINGŲ PRAKTIKŲ PREVENCIJA

56. Prevencija yra vienas iš pirmųjų žingsnių, siekiant kovoti su žalingomis praktikomis. Abu Komitetai akcentavo, kad prevencija yra įmanoma, pasitelkiant teisėmis pagrįstą požiūrį į besikeičiančias socialines ir kultūrinės normas, teisių suteikimą moterims ir mergai-tėms, visų atitinkamų specialistų, kurie nuolat bendrauja su aukomis, potencialiomis aukomis ir žalingas praktikas vykdančiais asmenimis, gebėjimų didinimą visuose ly-giuose, taip pat sąmoningumo apie žalingų praktikų priežastis ir pasekmes didinimą, taip pat vykdant dialogą su atitinkamomis suinteresuotosiomis šalimis.

1. Teisėmis pagrįstų socialinių ir kultūrinių normų sukūrimas

57. Socialinė norma – tai tam tikras praktikas bendruomenėje paskatinantis veiksnys ir jas lemiantis socialinis veiksnys. Socialinės normos gali būti teigiamos ir stiprinti bendruo-menės tapatybę arba gali būti neigiamos ir sukelti žalą. Tai taip pat ir socialinė elgesio taisyklė, kurios bendruomenės nariai turėtų laikytis. Tai sukuria ir palaiko kolektyvinį so-cialinės pareigos jausmą ir lūkesčius, kurie lemia individualių bendruomenės narių el-gesį, net jeigu jie asmeniškai nepritaria praktikai. Pavyzdžiui, kai moterų lytinių organų žalojimas yra socialinė norma, tėvai skatinami sutikti, kad jų dukroms būtų atlikta tokia procedūra, nes mato kitus taip besielgiančius tėvus ir tiki, kad kiti iš jų to tikisi. Dažnai ki-tos bendruomenės tinklų moterys, kurioms jau buvo atlikta procedūra, įtvirtina normą arba praktiką ir sukuria papildomą spaudimą jaunesnėms moterims laikytis praktikos arba susidurti su atstūmimo ir stigmatizavimo grėsme. Toks marginalizavimas gali apim-ti svarbios ekonominės ir socialinės paramos ir socialinio mobilumo praradimą. Tačiau, jeigu asmenys laikosi socialinės normos, jie tikisi sulaukti atlygio, pvz., integracijos ar pagyrų. Siekiant pakeisti socialines normas, kurios sudaro žalingų praktikų pagrindą ir jas pateisina, būtina mesti iššūkį tokiems lūkesčiams ir juos keisti.

58. Socialinės normos yra tarpusavyje susijusios, o tai reiškia, kad žalingų praktikų klausimas negali būti sprendžiamas atskirai, būtina pasitelkti platesnį kontekstą, kuris remiasi visapusišku supratimu, kaip praktikos siejasi su kitomis socialinėmis ir kultūrinėmis normomis bei kitomis praktikomis. Būtina remtis teisėmis pagrįstu požiūriu, kuris pripažįsta, kad teisės yra nedalomos ir tarpusavyje susijusios.
59. Būtina pasipriešinti pagrindiniam iššūkiui, t. y. suvokimui, kad žalingos praktikos turi naudingą poveikį aukoms ir jų šeimos bei bendruomenės nariams. Todėl bet kuris požiūris, kuris orientuojasi tik į asmens elgesio pokyčius, susiduria su reikšmingais ribojimais. Vietoje to, būtinas plataus masto, holistinis kolektyvinis arba bendruomene pagrįstas požiūris. Kultūros požiūriu jautrios intervencijos, sustiprinančios žmogaus teises ir sudarančios sąlygas praktikuojančioms bendruomenėms kolektyviai tyrinėti ir susitarti dėl alternatyvių būdų savo vertybėms įgyvendinti ar tradicijoms pagerbti ir aukštinti, nesukeliant žalos moterims ir vaikams ir nepažeidžiant jų žmogaus teisių, gali padėti tvariai ir plačiu mastu panaikinti žalingas praktikas ir kolektyviai priimti naujas socialines taisykles. Viešas kolektyvinio įsipareigojimo priimti alternatyvias praktikas skelbimas gali padėti sustiprinti jų ilgalaikį tvarumą. Šiuo atžvilgiu aktyvus bendruomenės lyderių įsitraukimas yra labai svarbus.
60. **Komitetai rekomenduoja Konvencijų valstybėms dalyvėms užtikrinti, kad bet kokios pastangos kovoti su žalingomis praktikomis ir mesti iššūkį bei keisti pagrindines socialines normas, būtų holistinės, bendruomeninės ir remtųsi teisėmis pagrįstu požiūriu, kuris apima aktyvų visų susijusių suinteresuotųjų šalių, ypač moterų ir mergaičių, dalyvavimą.**

2. Teisių moterims ir mergaitėms suteikimas

61. Valstybės dalyvės privalo mesti iššūkį ir keisti patriarchalines ideologijas ir struktūras, kurios neleidžia moterims ir mergaitėms visiškai pasinaudoti savo žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Kad mergaitės ir moterys galėtų įveikti socialinę atskirtį ir skurdą, su kuriais dauguma jų gali susidurti, ir kurie padidina jų pažeidžiamumą dėl išnaudojimo, žalingų praktikų ir kitų formų smurto dėl lyties, jos turi įgyti įgūdžius ir kompetencijas, kurių reikia, kad galėtų įtvirtinti savo teises ir priimti savarankiškus ir informuotus sprendimus ir pasirinkimus dėl savo gyvenimo. Šiame kontekste švietimas yra svarbus įrankis, siekiant suteikti moterims ir mergaitėms galimybes reikauti savo teisių.
62. Egzistuoja aiški koreliacija tarp žemo mergaičių ir moterų išsilavinimo lygio ir žalingų praktikų paplitimo. Konvencijų valstybės dalyvės privalo užtikrinti visuotinę teisę įgyti aukštos kokybės išsilavinimą ir sukurti palankią aplinką, kurioje mergaitės ir moterys galėtų tapti pokyčių skatintojomis (Vaiko teisių konvencijos 28–29 straipsniai, Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 10 straipsnis). Tai apima visuotinį, laisvą ir privalomą priėmimą į pradinio ugdymo įstaigas ir nuolatinio lankomumo užtikrinimą, pasitraukimo iš mokyklos stabdymą, egzistuojančių lyčių nelygybių panaikinimą ir galimybių suteikimą labiausiai atskirtyje esančioms mergaitėms (įskaitant gyvenančioms atokiose ir kaimo bendruomenėse). Vykdam šiuos įsipareigojimus, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad mokyklos ir jų aplinka būtų saugios ir palankios mergaitėms, taip pat leistų siekti optimalių rezultatų.

63. Pradinės ir vidurinės mokyklos baigimas suteikia mergaitėms trumpalaikę ir ilgalaikę naudą – prisideda prie vaikų santuokų ir paauglių nėštumo prevencijos, mažesnio kūdikių ir gimdyvių mirtingumo ir sergamumo lygio, parengia moteris ir mergaites reikalauti savo teisių būti apsaugotoms nuo smurto ir didina veiksmingo dalyvavimo visose gyvenimo sferose galimybes. Komitetai nuolat skatina valstybes dalyvės imtis priemonių, kurios skatintų vidurinio lavinimo įstaigų lankomumą ir išlaikymą jose, užtikrinant, kad mokiniai baigtų pradinę mokyklą, panaikinant pradinio ir vidurinio ugdymo mokesčius, remiant lygias galimybes įgyti vidurinį išsilavinimą, taip pat apsvastyti privalomo vidurinio ugdymo galimybę. Paauglių mergaičių teisė tęsti mokslus prieš ir po nėštumo gali būti užtikrinta, įgyvendinant nediskriminuojančias grįžimo į mokyklą politikas.
64. Dažnai mokyklos nelaikančioms mergaitėms neformalus ugdymas yra vienintelė galimybė mokytis, įgyti pagrindinį išsilavinimą ir gyvenimo įgūdžius. Tai formalaus ugdymo alternatyva pradinio ar vidurinio ugdymo institucijų nebaigusiams asmenims, kuri gali būti prieinama per radijo programas ir kitas žiniasklaidos priemones, įskaitant skaitmeninę žiniasklaidą.
65. Moterims ir mergaitėms gali būti suteikiamos galimybės stiprinti savo ekonominius įgūdžius, dalyvaujant pragyvenimo ir verslumo įgūdžių mokymuose, be to, jos gali gauti naudos iš programų, kurios siūlo ekonomines paskatas atidėti santuoką iki 18-os metų amžiaus, tokias kaip stipendijas, mikrokreditų programas ar taupymo schemas (Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 11 ir 13 straipsniai, Vaiko teisių konvencijos 28 straipsnis). Papildomos sąmoningumo didinimo programos yra labai svarbios, siekiant perduoti informaciją apie moterų teisę dirbti ne namuose ir pasipriešinti tabu dėl moterų ir darbo.
66. Moterų socialinių įgūdžių stiprinimas yra kita priemonė, kuri gali padėti suteikti teises moterims ir mergaitėms. Šį procesą galima palengvinti, sukuriant saugias erdves, kuriose mergaitės ir moterys galėtų bendrauti su bendraamžiais, mentoriais, mokytojais ir bendruomenės lyderiais, reikšti savo nuomonę, pasisakyti, išsakyti siekius ir išreikšti susirūpinimą, taip pat dalyvauti sprendimų, kurie turi įtakos jų gyvenimui, priėmimo procesuose. Tai gali joms padėti ugdyti savigarbą ir savarankiškumą, bendravimo, derybų ir problemų sprendimo įgūdžius, taip pat informuotumą apie jų teises. Tai gali būti ypač svarbu mergaitėms migrantėms. Atsižvelgiant į tai, kad pagal tradicijas vyrai užima galios ir įtakos pareigas visuose lygiuose, jų dalyvavimas yra labai svarbus, siekiant užtikrinti, kad vaikai ir moterys sulauktų savo šeimų, bendruomenių, pilietinės visuomenės ir politikos formuotojų paramos ir įsipareigojimu pagrįsto įsitraukimo.
67. Vaikystė ir ankstyvoji paauglystė yra tie laikotarpiai, kai mergaites ir berniukus reikėtų paremti ir jiems padėti pakeisti lyčių skirtumais paremtus požiūrius ir įsisavinti labiau teigiamus vaidmenis ir elgesio formas namuose, mokykloje ir visuomenėje. Todėl reikia skatinti diskusijas su vaikais apie socialines normas, požiūrius ir lūkesčius, kurie siejasi su tradiciniu moteriškumu ir vyriškumu, taip pat su biologine ir socialine lytimi susijusius stereotipinius vaidmenis, ir dirbti kartu su jais, siekiant skatinti asmeninius ir socialinius pokyčius, kuriais siekiama panaikinti lyčių nelygybę ir iškelti švietimo, ypač mergaičių, vertę, kad būtų panaikintos žalingos praktikos, kurios ypač paveikia paauglystės amžiaus dar nesulaukusias mergaites ir paaugles mergaites.

68. Moterims ir paauglėms, kurios susidūrė ar gali susidurti su žalingomis praktikomis, iškyla didelė grėsmė jų seksualinei ir reprodukcinėi sveikatai, ypač tais atvejais, kai jos jau susidūrė su kliūtimis sprendimų dėl tokių klausimų priėmimo procese, kylančiomis dėl tinkamos informacijos ir paslaugų (ir paaugliams palankių paslaugų) trūkumo. Būtina atkreipti ypatingą dėmesį į tai, kad būtų užtikrinta galimybė gauti tikslią informaciją apie seksualinę ir reprodukcinę sveikatą ir teises, taip pat žalingų praktikų poveikį ir galimybė pasinaudoti tinkamomis ir konfidencialiomis paslaugomis. Amžių atitinkantis ugdymas, kuris remiasi mokliškai pagrįsta informacija apie seksualinę ir reprodukcinę sveikatą, taip pat gali suteikti mergaitėms ir moterims galimybes priimti informuotus sprendimus ir pareikalauti savo teisių. Tuo tikslu sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai ir mokytojai, turintys pakankamai žinių, kompetencijų ir įgūdžių, atlieka labai svarbų vaidmenį, perduodant informaciją, užkertant kelią žalingoms praktikoms ir identifikuojant bei padedant moterims ir mergaitėms, kurios yra aukos arba gali susidurti su žalingų praktikų pavojumi.

69. **Komitetai rekomenduoja Konvencijos valstybėms dalyvėms:**

- (a) **užtikrinti visuotinį, nemokamą ir privalomą pradinį ugdymą, kuris būtų palankus mergaitėms (ir mergaitėms, gyvenančioms atokiose ir kaimo vietovėse), apsvarstyti privalomo vidurinio ugdymo galimybę, taip pat suteikti ekonomines paskatas nėščioms mergaitėms ir paauglėms motinoms užbaigti vidurinę mokyklą ir sukurti nediskriminuojančias grįžimo į mokyklą politikas;**
- (b) **suteikti mergaitėms ir moterims švietimo ir ekonomines galimybes saugoje ir palankioje aplinkoje, kurioje jos gali ugdyti savigarbą, sąmoningumą apie savo teises, taip pat bendravimo, derybų ir problemų sprendimo įgūdžius;**
- (c) **į mokymo programas įtraukti informaciją apie žmogaus teises, įskaitant moterų ir vaikų teises, lyčių lygybę ir savivoką, taip pat prisidėti prie lyčių stereotipų panaikinimo ir nediskriminacinės aplinkos puoselėjimo;**
- (d) **užtikrinti, kad mokyklos pateiktų amžių atitinkančią informaciją apie seksualinę ir reprodukcinę sveikatą ir teises, įskaitant lyčių santykius ir atsakingą seksualinį elgesį, ŽIV prevenciją, mitybą, apsaugą nuo smurto ir žalingų praktikų;**
- (e) **užtikrinti galimybes mergaitėms, kurios nebaigė įprastos mokyklinio lavinimo programos, niekada nelankė mokyklos ar yra neraštingos, dalyvauti neformalaus ugdymo programose, taip pat stebėti tokių programų kokybę;**
- (f) **įtraukti vyrus ir berniukus, kuriant palankią aplinką, kuri remia teisių moterims ir mergaitėms suteikimą.**

3. **Gebėjimų ugdymas visuose lygiuose**

70. Vienas iš pagrindinių iššūkių, siekiant panaikinti žalingas praktikas, yra susijęs su atitinkamų specialistų (įskaitant tiesiogiai susiduriančių specialistų) sąmoningumo ar gebėjimų tinkamai suprasti, identifikuoti ir reaguoti į incidentus ar žalingų praktikų grėsmę stoką. Visapusiškas holistinis ir veiksmingas požiūris į gebėjimų stiprinimą, turėtų siekti įtraukti kaip įmanoma daugiau įtakingų lyderių, pvz., tradicinius ir religinius lyderius, ir specialistų grupių, įskaitant sveikatos, švietimo sričių specialistus ir socialinius darbuotojus, prieglobsčio ir imigracijos institucijas, policiją, prokuratūrą, teisėjus ir politikus visuose

lygiuose. Jie turi gauti tikslią informaciją apie praktiką ir taikomas žmogaus teisių normas ir standartus, kad galėtų pakeisti savo grupės ir visuomenės požiūrius ir elgesio formas.

71. Kai yra sukurti alternatyvūs ginčų sprendimų mechanizmai ar tradicinės teisingumo sistemos, už jų valdymą atsakingiems asmenims turėtų būti organizuojamas mokymas apie žmogaus teises ir žalingas praktikas. Be to, policijos pareigūnai, prokurorai ir kiti teisėsaugos pareigūnai turi dalyvauti mokymuose apie naujų arba galiojančių teisės aktų, kurie kriminalizuoja žalingas praktikas, įgyvendinimą, siekiant užtikrinti, kad jie žinotų apie moterų ir vaikų teises ir jautriai reaguotų į aukų pažeidžiamą statusą.
72. Valstybėse dalyvėse, kuriuose žalingos praktikos yra paplitusios imigrantų bendruomenėse, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai, mokytojai ir vaikų priežiūros specialistai, socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai, migracijos pareigūnai ir teisingumo sektorius turi būti sensibilizuojami ir mokomi, kaip identifikuoti mergaites ir moteris, kurios susidūrė arba gali susidurti su žalingų praktikų pavojumi, ir kokių veiksmų reikėtų imtis jas apsaugoti.
73. **Komitetai valstybėms dalyvėms rekomenduoja:**
 - (a) **visiems atitinkamiems tiesiogiai su problema susiduriantiems specialistams suteikti informaciją apie žalingas praktikas ir taikomas žmogaus teisių normas ir standartus, taip pat užtikrinti, kad jie būtų tinkamai išmokyti užkirsti kelią, identifikuoti ir reaguoti į žalingų praktikų incidentus, įskaitant neigiamo poveikio aukoms mažinimą ir pagalbą pasinaudoti teisių gynimo priemonėmis ir tinkamomis paslaugomis;**
 - (b) **organizuoti mokymus asmenims, dalyvaujantiems alternatyviose ginčų sprendimo ir tradicinėse teisingumo sistemose, kad jie galėtų tinkamai taikyti pagrindinius žmogaus teisių principus, ypač reikalavimą atsižvelgti į vaiko interesus ir vaikų dalyvavimą administraciniuose ir teisiniuose procesuose;**
 - (c) **organizuoti mokymus visiems teisėsaugos sektoriaus darbuotojams, įskaitant teisėjus, apie naujus ar galiojančius žalingas praktikas draudžiančius teisės aktus ir užtikrinti, kad jie žinotų apie moterų ir vaikų teises bei jų vaidmenį, siekiant patraukti nusikaltėlius baudžiamojon atsakomybėn ir apsaugoti žalingų praktikų aukas;**
 - (d) **vykdyti specializuotas sąmoningumo didinimo ir mokymo programas sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams, kurie dirba su imigrantų bendruomenėmis, kad jie galėtų reaguoti į unikalius vaikų ir moterų, kurie patyrė moterų lytinių organų žalą ar kitas žalingas praktikas, sveikatos priežiūros poreikius ir organizuoti specializuotą mokymą visiems vaikų gerovės paslaugų specialistams ir su moterų teisėmis susijusias paslaugas teikiantiems specialistams, taip pat švietimo, policijos ir teisingumo sektoriaus specialistams, žiniasklaidos atstovams, dirbantiems su mergaitėmis ir moterimis migrantėmis.**

4. Sąmoningumo didinimas, viešasis dialogas ir įsipareigojimo išraiškos

74. Siekdami mesti iššūkį sociokultūrinėms normoms ir požiūriams, kuriais grindžiamos žalingos praktikos, įskaitant galios struktūras, kuriose dominuoja vyrai, diskriminaciją

socialinės ir biologinės lyties pagrindu ir amžiaus hierarchijas, abu Komitetai nuolat rekomenduoja valstybėms dalyvėms vykdyti visapusiško visuomenės informavimo ir sąmoningumo didinimo kampanijas, kurios sudaro ilgalaikių žalingų praktikų panaikinimo strategijų dalį.

75. Sąmoningumo didinimo priemonės turėtų apimti tikslią informaciją iš patikimų šaltinių apie praktikų sukeltą žalą ir įtikinamas priežastis, kodėl tokios praktikos turėtų būti panaikintos. Šiuo požiūriu žiniasklaida gali atlikti svarbią funkciją, užtikrindama naują mąstymą, ypač suteikdama galimybę moterims ir vaikams gauti informaciją ir medžiagą, kurios tikslas yra skatinti jų socialinę ir dorovinę gerovę bei fizinę ir psichinę sveikatą pagal abiejose Konvencijose nurodytus įsipareigojimus, padedančius apsaugoti juos nuo žalingų praktikų.
76. Sąmoningumo dindimo kampanijų sukūrimas gali suteikti galimybę inicijuoti viešas diskusijas apie žalingas praktikas, siekiant kolektyviai tyrinėti alternatyvas, kurios nekelia pavojaus ir nepažeidžia moterų ir vaikų žmogaus teisių, pasiekti sutarimą, kad žalingų praktikų pagrindą sudarančios ir jas palaikančios socialinės normos turėtų būti pakeistos. Kolektyvinis bendruomenės pasididžiavimas, identifikuojant ir perimant naujus būdus pagrindinėms vertybėms įgyvendinti, užtikrina įsipareigojimą dėl naujų socialinių normų, kurios nesukelia žalos ir nepažeidžia žmogaus teisių, ir jų tvarumą.
77. Veiksmingiausios pastangos yra integracinės ir įtraukia atitinkamas suinteresuotąsias šalis visuose lygiuose, ypač mergaites ir moteris iš paveiktų bendruomenių, taip pat vyrus ir berniukus. Be to, tokioms pastangoms reikia vietos lyderių aktyvaus dalyvavimo ir paramos, įskaitant tinkamų išteklių paskirstymą. Partnerysčių su suinteresuotosiomis šalimis, institucijomis, organizacijomis ir socialiniais tinklais (religiniais ir tradiciniais lyderiais, vykdytojais ir pilietine visuomene) kūrimas ar jau veikiančių stiprinimas gali padėti užmegzti ryšius tarp šalininkų.
78. Būtų galima apsvarstyti galimybę platinti informaciją apie teigiamas patirtis po žalingų praktikų panaikinimo vietos ar išeivių bendruomenėse arba to paties geografinio regiono praktikuojančiose bendruomenėse, turinčiose panašią patirtį, taip pat keistis gera praktika (kitų regionų gera praktika), pvz., vietos, nacionalinių ar regioninių konferencijų ar renginių metu, organizuojant bendruomenės lyderių vizitus ar pasinaudojant garso ir vaizdo priemonėmis. Be to, sąmoningumo didinimo veikla turi būti kruopščiai suplanuota, kad tiksliai atspindėtų vietos kontekstą, neiššauktų priešingos reakcijos ar skatintų stigmą ir aukų ir (arba) praktikuojančių bendruomenių diskriminaciją.
79. Bendruomeninė ir pagrindinė žiniasklaida gali tapti svarbia partnere sąmoningumo didinimo ir informavimo dėl žalingų praktikų procesuose, įskaitant jungtines iniciatyvas su vyriausybėmis (debatų ir pokalbių laidų organizavimas, dokumentinių filmų kūrimas ir rodymas, edukacinių programų televizijai ir radijui kūrimas). Internetas ir socialinė žiniasklaida taip pat gali būti naudinga priemonė informacijai teikti ir diskusijų galimybėms sukurti, kadangi mobilieji telefonai yra vis labiau naudojami pranešimams perduoti ir bet kokio amžiaus žmonėms įtraukti. Bendruomeninė žiniasklaida gali būti naudinga informacijos ir dialogo forumu ir gali apimti radiją, gatvės teatrą, muziką, meną, poeziją ir lėlių teatrą.

80. Valstybėse dalyvėse, kuriose galioja veiksmingi ir įgyvendinami žalingas praktikas draudžiantys teisės aktai, egzistuoja rizika, kad praktikuojančios bendruomenės pradės slapstytis ar išvyks iš šalies užsiimti tokiomis praktikomis. Valstybės dalyvės, kurios priima praktikuojančias bendruomenes, turėtų remti sąmoningumo didinimo kampanijas dėl žalingo poveikio aukoms arba asmenims, kuriems gresia pavojus, taip pat informuoti apie teises pažeidimų pasekmes ir tuo pačiu metu užkirsti kelią tokių bendruomenių diskriminacijai ir stigmatizacijai. Šiuo tikslu būtina imtis veiksmų, kurie palengvintų socialinę tokių bendruomenių integraciją.
81. **Komitetai rekomenduoja valstybės dalyvėms:**
- (a) **sukurti ir priimti visapusiškas sąmoningumo didinimo programas, siekiant mesti iššūkį ir keisti kultūrinės ir socialinės pažiūras, tradicijas ir papročius, kurie sudaro žalingas praktikas įtvirtinančių elgesio formų pagrindą;**
 - (b) **užtikrinti, kad sąmoningumo programos suteiktų tikslią informaciją ir aiškias ir vieningas žinutes iš patikimų šaltinių apie neigiamą žalingų praktikų poveikį moterims, vaikams, ypač mergaitėms, jų šeimoms ir plačiajai visuomenei. Tokios programos turėtų apimti socialinę žiniasklaidą, internetą ir bendruomeninius komunikacijos ir platinimo įrankius;**
 - (c) **imtis visų tinkamų priemonių, siekiant užtikrinti, kad aukos ir (arba) praktikuojančios imigrantų ar mažumų bendruomenės nebūtų stigmatizuojamos ar diskriminuojamos;**
 - (d) **užtikrinti, kad sąmoningumo didinimo programos, kurios orientuojasi į valstybių struktūras, įtrauktų sprendimus priimančius asmenis ir visus susijusius programų darbuotojus, pagrindinius specialistus, dirbančius su vietos ir nacionalinėmis vyriausybėmis, ir vyriausybės agentūras;**
 - (e) **užtikrinti, kad nacionalinių žmogaus teisių institucijų darbuotojai turėtų visą informaciją ir būtų sensibilizuoti dėl žalingų praktikų pasekmių žmogaus teisėms valstybėje dalyvėje ir gautų paramą skatinti tokių praktikų panaikinimą;**
 - (f) **inicijuoti viešas diskusijas, siekiant užkirsti kelią ir skatinti žalingų praktikų panaikinimą, įtraukiant visas susijusias suinteresuotąsias šalis į priemonių rengimo ir įgyvendinimo procesus, įskaitant vietos lyderius, vykdytojus, pilietines organizacijas ir religines bendruomenes. Veikla turėtų patvirtinti teigiamus kultūrinius bendruomenės principus, kurie atitinka žmogaus teises ir apima informaciją apie sėkmingas patirtis, panaikinant žalingas praktikas anksčiau praktikavusiose panašios kilmės bendruomenėse;**
 - (g) **sukurti arba sustiprinti veiksmingas partnerystes su tradicine žiniasklaida, siekiant remti sąmoningumo didinimo programų įgyvendinimą ir skatinti viešas diskusijas ir saviregulavimo mechanizmus, kurie gerbia asmenų privatumą, kūrimą ir stebėjimą.**

D. APSAUGOS PRIEMONĖS IR ATSAKOMOSIOS PASLAUGOS

82. Moterims ir vaikams, kurie yra žalingų praktikų aukos, būtinos skubios paramos paslaugos, įskaitant medicininės, psichologinės ir teisinės paslaugas. Greitosios medicinos pagalbos paslaugos gali būti skubiausios ir akivaizdžiausios paslaugos, atsižvelgiant į tai, kad kai kurios šiame dokumente aptartos žalingos praktikos yra susijusios su ekstremaliu fiziniu smurtu, todėl gali iškilti medicininių intervencijų būtinybė sunkiems sužalojimams gydyti ar išvengti mirties. Moterų lytinių organų sužalojimų arba kitų žalingų praktikų aukoms gali reikėti medicininio gydymo ar chirurginių intervencijų, siekiant spręsti trumpalaikes ar ilgalaikes fizines pasekmes. Moterų ir mergaičių, kurioms buvo atliktos moterų lytinių organų žalojimo procedūros, nėštumo ir gimdymo priežiūros klausimai turėtų būti įtraukti į teorinį ir praktinį akušerių, gydytojų ir kitų kvalifikuotų gimdymo metu dalyvaujančių asmenų mokymą.
83. Nacionalinės apsaugos sistemos arba, kai jų nėra, tradicinės struktūros turėtų būti įgalios atsižvelgti į vaikus ir moteris ir tinkamai finansuojamos, kad galėtų teikti būtinas apsaugos paslaugas moterims ir mergaitėms, kurios susiduria su smurto grėsme, įskaitant mergaites, bėgančias, kad išvengtų moterų lytinių organų žalojimo, priverstinės santuokos ar nusikaltimų dėl garbės. Būtina apsvaistinti galimybę įsteigti lengvai įsimenamą, nemokamą, visą parą veikiančią pagalbos liniją, kuri būtų prieinama ir žinoma visoje šalyje. Aukos turi turėti galimybę pasinaudoti tinkamomis apsaugos ir saugumo priemonėmis, įskaitant specialiai įkurtas laikinas prieglaudas arba specializuotas paslaugas prieglaudose smurto aukoms. Atsižvelgiant į tai, kad dažnai žalingas praktikas vykdo aukų sutuoktiniai, šeimos ar bendruomenės nariai, apsaugos tarnybos turėtų bandyti perkelti aukas iš jų bendruomenės, jeigu yra priežastis manyti, kad jos yra nesaugios. Reikėtų vengti nekontroliuojamų apsilankymų, ypač tada, kai atvejis gali būti susijęs su vadinamąja garbe. Psichologinė parama turėtų būti prieinama, siekiant gydyti tiesioginę ir ilgalaikę psichologinę aukų patirtą traumą, kuri gali apimti potrauminio streso sutrikimus, nerimą ir depresiją.
84. Kai moteris ar mergaitė, kuri patyrė arba atsisakė dalyvauti praktikoje, privalo palikti savo šeimą ar bendruomenę ir siekti prieglobsčio, jos sprendimas grįžti turi būti paremtas tinkamais nacionalinės apsaugos mechanizmais. Vertinant moters ar mergaitės laisvą ir informuotą pasirinkimą, mechanizmai turi užtikrinti saugų jos grįžimą ir reintegraciją, remiantis principu, pagal kurį būtina atsižvelgti į jos interesus, taip pat užkirsti kelią pakartotiniam viktimizavimui. Tokiose situacijose būtini tolesni veiksmai ir stebėjimas, siekiant užtikrinti, kad aukos būtų apsaugotos ir galėtų iš karto ar ilgainiui naudotis savo teisėmis.
85. Dažnai aukos, kurios siekia teisingumo dėl jų teisių pažeidimų, atsiradusių dėl žalingų praktikų, susiduria su stigmatizacija, pakartotinio viktimizavimo rizika, priekabiavimu ir persekiojimu. Todėl būtina imtis veiksmų, siekiant užtikrinti, kad mergaičių ir moterų teisės būtų apsaugotos viso teisinio proceso metu pagal Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2 straipsnio c punktą ir 15 straipsnio 2 ir 3 dalis, kad vaikai turėtų teisę veiksmingai dalyvauti teismo procesuose (teisė būti išklaustam pagal Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnį).
86. Daugelio migrantų ekonominis ir teisinis statusas yra nesaugus, todėl padidėja jų pažeidžiamumas dėl visų formų smurto ir žalingų praktikų. Dažnai moterys ir vaikai migrantai neturi galimybės pasinaudoti tinkamomis paslaugomis lygiomis teisėmis su piliečiais.

87. Komitetai valstybėms dalyvėms rekomenduoja:

- (a) užtikrinti, kad apsaugos tarnybos būtų įgaliotos, gautų pakankamą finansavimą ir galėtų teikti visas prevencijos ir apsaugos paslaugas vaikams ir moterims, kurios yra arba kurioms gresia didelis pavojus tapti žalingų praktikų aukomis;**
- (b) sukurti nemokamą, visą parą veikiančią pagalbos liniją, kurioje dirbtų kvalifikuoti konsultantai, ir aukos galėtų pranešti apie galimus arba jau įvykusius žalingų praktikų incidentus, gautų informaciją apie reikiamas paslaugas ir tikslią informaciją apie žalingas praktikas;**
- (c) sukurti ir įgyvendinti gebėjimų stiprinimo programas, susijusias su apsaugos funkcijomis, teismo pareigūnams, įskaitant teisėjus, advokatus, prokurorus ir visas suinteresuotąsias šalis, taip pat programas, susijusias su diskriminaciją draudžiančiais teisės aktais ir įstatymų taikymu, atsižvelgiant į lytį ir amžių ir vadovaujantis Konvencijomis;**
- (d) užtikrinti, kad teisiniuose procesuose dalyvaujantys vaikai turėtų galimybes pasinaudoti vaikams tinkamomis paslaugomis ir galėtų užtikrinti savo teises ir saugumą, taip pat riboti galimą neigiamą tokių procesų poveikį. Siekiant apsaugoti aukas, galima riboti aukų liudijimų skaičių ir nereikalauti, kad jos susitiktų su nusikaltėliu ar nusikaltėliais, taip pat galima paskirti globėją ad litem (ypač tais atvejais, kai nusikaltėlis yra tėvas ar teisėtas globėjas) ir užtikrinti, kad vaikai aukos turėtų galimybę gauti vaikams palankią informaciją apie procesus ir visiškai suprastų, ko galima tikėtis;**
- (e) užtikrinti, kad moterys ir vaikai migrantai turėtų vienodas galimybes pasinaudoti paslaugomis, neatsižvelgiant į jų teisinį statusą.**

VIII. JUNGTINĖS BENDROSIOS REKOMENDACIJOS / BENDROJO KOMENTARO PLATINIMAS IR NAUDOJIMAS IR ATASKAITŲ RENGIMAS

88. Valstybės dalyvės turėtų aktyviai platinti šią jungtinę bendrąją rekomendaciją / bendrąjį komentarą parlamentams, vyriausybėms ir teismams nacionaliniu ir vietos lygiu. Taip pat turėtų būti informuojami vaikai ir moterys bei visi susiję specialistai ir suinteresuotosios šalys, įskaitant su vaikais dirbančius asmenis (t. y. teisėjus, advokatus, policijos pareigūnus ir kitus teisėsaugos pareigūnus, mokytojus, globėjus, socialinius darbuotojus, viešųjų ar privačių rūpybos institucijų ir prieglaudų darbuotojus, taip pat sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus) ir plačiąją visuomenę. Jungtinė bendroji rekomendacija / bendrasis komentaras turėtų būti išverstas į atitinkamas kalbas, taip pat turi būti parengtos vaikams palankios / tinkamos versijos ir formatai, prieinami neįgaliems asmenims. Turėtų būti organizuojamos konferencijos, seminarai, kursai ir kiti renginiai, kurių metu būtų galima pasidalinti gera praktika, kaip įgyvendinti šią jungtinę bendrąją rekomendaciją / bendrąjį komentarą. Šį dokumentą reikėtų įtraukti į teorinį ir praktinį susijusių specialistų ir techninio personalo mokymą, taip pat sudaryti galimybę visoms

nacionalinėms žmogaus teisių institucijoms, moterų organizacijoms ir kitoms žmogaus teisių nevyriausybinėms organizacijoms jį gauti.

89. Savo ataskaitose pagal Konvencijas valstybės dalyvės turėtų įtraukti informaciją apie žalingas praktikas įtvirtinančių požiūrių, papročių ir socialinių normų pobūdį ir mastą, taip pat apie priemones, kurias įgyvendino, vadovaudamosi šia jungtine bendrąja rekomendacija / bendroju komentaru, ir jų poveikį.

IX. SUTARTIES RATIFIKAVIMAS ARBA PRIĖMIMAS IR IŠLYGOS

90. Valstybės dalyvės raginamos ratifikuoti toliau išvardytus dokumentus:
- (a) Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims fakultatyvinį protokolą;
 - (b) Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos;
 - (c) Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose;
 - (d) Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl pranešimo procedūros.
91. Valstybės dalyvės turėtų peržiūrėti ir pakeisti arba pašalinti bet kokias Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2, 5 ir 16 straipsnių ir jų dalių ir Vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio ir 24 straipsnio 3 dalies išlygas. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas tokių straipsnių išlygas laiko iš esmės nesuderinamomis su Konvencijų tikslu ir užduotimis, todėl jos yra neleistinos pagal Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 28 straipsnio 2 dalį.

